

Türk Edebiyatında Münacat
Yard. Doç. Dr. Abdulhakim KOÇİN

Yayın No: 516
Kaynak Eserler Serisi: 30

ISBN: 978-975-389-690-0
11.06.Y.0005.516

Yayıncı Sertifika No: 15402

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
1. Baskı, Mayıs 2011, Ankara, 1.000 Adet

Türkiye Diyanet Vakfı İLK SAY Kurulu'nun
11.01.2011 tarih ve 2/6 sayılı kararıyla uygun görülmüş
ve Mütevelli Heyeti'nin 25.01.2011 tarih ve 1371/14
sayılı kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
ve Ticaret İşletmesi'nin dizgi, fotomekanik,
ofset ve cilt tesislerinde hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks:354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	13
ÖNSÖZ.....	15

GİRİŞ

A. MÜNÂCÂTIN TANIMI VE TARİHÎ GELİŞİMİ	19
B. ARAP EDEBİYATINDA MÜNÂCÂT.....	22
C. FARS EDEBİYATINDA MÜNÂCÂT.....	25
D. TÜRK EDEBİYATINDA VE KÜLTÜRÜNDE MÜNÂCÂT.....	31

1. Klasik Türk Edebiyatında Münâcât.....	31
a) Mensur Eserlerde Münâcât.....	33
b) Mesnevîlerde Münâcât.....	35
c) Divânlarda Münâcât.....	36
2) Klasik Türk Edebiyatı Dışındaki Edebiyatlarda Münâcât	38
a) Anadolu Sahası Dışında Münâcât	38
b) Anonim Halk Edebiyatında Münâcât.....	42
c) Âşık Edebiyatında Münâcât	44
d) Tekke Edebiyatında Münâcât	48
3) Musikîde Münâcât	69

I. BÖLÜM

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MÜNÂCÂT.....	79
A. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDEKİ MÜNÂCÂTLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	86
1. Başlıklar	86
2. Nazım Şekilleri.....	89
3. Vezinler	92
4. Kafiye ve Redifler.....	95
5. Dil ve Uslûp Özellikleri	96

B. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDEKİ MÜNÂCÂTLARIN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 100

1. İç Yapı	100
2. Süre Adları ve Ayet-i Kerimeler	101
3. Hadîs-i Şerifler	103
4. Allâh'ın İsim ve Sıfatları	104
5. Melekler	106
6. Münâcâtlarda Adları Geçen Kitaplar	107
7. Hz. Peygamber'in İsim ve Sıfatları	109
8. Diğer Peygamberler	111
9. Sahabe, Mezhep İmamları ve Allâh'ın Veli Kulları	114
10. Tarihî Şahsiyetler ve Olaylar	116
11. Kul İçin Kullanılan Sıfatlar	117
12. Nefs ve Şeytan İçin Kullanılan Sıfatlar	119
13. Kâfirler ve Ka'bedeki Putlar	123
14. Ölüm ve Ölüm Anı	123
15. Âhîret, Kabir Sorgusu ve Kabir Azabı	125
16. Bezm-i Elest ve Mahşer Günü	127
17. Cehennem Korkusu ve Cennet Ümidi	130

SONUÇ..... 135

KAYNAKÇA..... 137

II. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ..... 153

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDEKİ MÜNÂCÂT ÖRNEKLERİ 154

1. Ahmed Fakih (-1221).....	154
2. Sultan Veled (-1312).....	154
3. Yûnus Emre (-1320).....	155
4. Âşık Paşa (-1332).....	156
5. Şeyyâd Hamza(14.yy).....	157
6. Şeyhoğlu Mustafa (1409).....	158
7. Hamîdî (- 1412).....	160
8. Ahmedî (-1412).....	161
9. Süleymân Çelebi (-1422).....	164
10. Şeyhî (-1432).....	167

11. Kaygusuz Abdal (-1444).....	168
12. Eşrefzâde Abdullâh Rûmî (-1469).....	170
13. Kemâl Ümmî (-1475).....	170
14. Rûşenî (-1487).....	177
15. Cem Sultân (-1495).....	177
16. Ahmet Paşa (-1497).....	179
17. Ahmed-i Dâ'î (15.yy).....	180
18. Hamdullâh Hamdî (-1503).....	184
19. Mihrî Hatun (-1506).....	185
20. Necâtî Beg (-1508).....	188
21. Adlî (II.Bâyezid) (-1512).....	189
22. Firdevsî-i Rûmî (-1512'den sonra).....	190
23. Keşfî Cafer Efendi (-1515).....	190
24. Nihânî (-1519).....	191
25. Abdurrahîm Tırsî (-1519).....	192
26. Hatâ'î (Şâh İsmâ'il) (1487-1524).....	193
27. Lami'î-i Çelebi (-1532).....	194
28. İshak Çelebi (-153).....	197
29. Usûlî (-1538).....	198
30. Merkez (-1551).....	198
31. Fuzûlî (-1556).....	199
32. Za'îfî Pîr Muhammed (-1557).....	202
33. Muhibbî (Kanûnî) (-1566).....	204
34. Fevrî (-1571).....	204
35. Ulvî (Derzizâde Ulvî) (-1575).....	206
36. Üftâde (1477-1580).....	206
37. Yahyâ Beg (-1582).....	207
38. Vâhib Ümmî (-1595).....	212
39. Murâdî (III.Murâd) (-1595).....	213
40. Şemsî-i Sivâsî (-1597).....	214
41. Arşî (16. yy).....	215
42. Şeyh Ali Senâyî (16.yy).....	216
43. Mahmud Efendi (16.yy).....	216
44. Kara Şemsî (16.yy).....	218
45. Seyfî (Seyyîd Seyfullâh) (-1602).....	219
46. Muhammed Ali Hilmî Dede Baba (-1604).....	220
47. Muhyî (-1605).....	221
48. Rûhî-i Bağdadî (-1605).....	222
49. Şuhûdî (-1612).....	224
50. Bahtî (I.Ahmet) (-1617).....	225

51. Adlî Hasan (-1617)	226
52. Nihâlî (-1618).....	226
53. Zâkirî Hasan (-1622).....	227
54. Veysi Alaşehirî (-1625).....	228
55. Hüdâyî (Aziz Mahmud) (-1628)	229
56. Azmizâde Mustafâ Hâletî (-1631).....	230
57. Mantikî (-1635)	233
58. Nefî (-1635).....	234
59. Nevîzâde Atâyî (-1636).....	234
60. Mahvî (-1645)	237
61. Nûrî (-1650)	238
62. Ali Akkırmanî Nakşî (-1655).....	239
63. Şeyh Ahmed Kâmil (-1658)	239
64. Abdî (Sarı Abdullâh) (-1660).....	240
65. Eyyûbî (-1663)	244
66. Ümmî Sinân (-1664)	245
67. İsmetî (-1665)	246
68. Türkî Zafer (-1666)	246
69. Nâ'ilî (-1666)	248
70. Gafûrî (-1667)	251
71. Himmet (-1683).....	251
72. Sükkerî (-1686).....	252
73. Nazikî (-1686)	252
74. Niyâzî-i Mısrî (-1693)	253
75. Rüşdî (-1693).....	254
76. Fethî (-1694)	254
77. Ş.Gavsî (-1697)	255
78. Ali bin Hüseyin (17.yy).....	256
79. Vecdî (17.yy)	257
80. Fâsîh Ahmed Dede (1700)	258
81. La'î Fenâyî (-1701)	258
82. Meftûnî (II.Mustafa) (1702).....	259
83. Fenâyî (Bahtî) (-1703)	260
84. Abdülhayy (-1705)	261
85. Bıyıklı Hüseyin Çelebizâde Yusuf Rasih (-1706).....	262
86. Abdî (Himmetzâde Abdullâh) (1640-1710).....	262
87. İsmâ'il Hakkı Bursavî (-1724)	263
88. Kâmî-i Amîdî (Şeyh Muhammed Şâbân) (-1724).....	263
89. Yahyâ Nazîm (-1727)	266
90. Enis Receb Dede (-1733).....	267

91. Sâmi (Arapemirizâde) (-1733).....	268
92. Necîb (III. Ahmet) (-1736).....	268
93. Seyyid Vehbî (-1736).....	269
94. Vak'anüvîs Râşid (-1736).....	270
95. Sezâyî-i Gülşenî (-1738).....	270
96. Zâtî (Süleymân) (-1738).....	271
97. Nahîf Süleymân (-1738).....	272
98. Kureyşizâde Muhammed Fevzî (-1738).....	273
99. Pîrîzâde Mehmet Sâhip (-1745).....	275
100. Neylî (-1748).....	275
101. Cemâlî (Şeyh Muhammed Edirnevî Uşşakî) (-1750).....	276
102. Leylâ Hanım (-1751).....	276
103. Es'ad (-1753).....	277
104. Hüsâmî (-1755).....	278
105. Âsım İsmâ'il Efendi (-1759).....	280
106. Neccârzâde Şeyh Rızâ (-1760).....	281
107. Re'fet (-1767).....	281
108. Zühdî Abdülmecid (-1772).....	282
109. İ kbâlî (III. Mustafa) (-1773).....	282
110. İbrâhîm Hakkı Erzurumî (-1780).....	283
111. Seyyid Muhammed Nesîb (-1790).....	283
112. Esrâr Dede (-1796).....	283
113. Azîz (-1798).....	284
114. Şeyh Galip (-1799).....	287
115. Senâyî (Hasan) (18.yy).....	288
116. Gurbî Dervîş Ahmed (18.yy).....	289
117. Medhî (18.yy).....	290
118. Refî'î (Kalayî) (18.yy).....	291
119. Hoca Neş'et (-1807).....	292
120. Selîm-i Sâlis (İlhâmî) (-1808).....	293
121. Vehbî (Sünbülzâde) (-1809).....	296
122. Zekâyî Mustafâ (-1812).....	299
123. Selâmî (-1813).....	300
124. İhyâ (Seyyid Yahyâ) (-1813).....	301
125. Vâsıf Osmân Enderunlu (-1824).....	302
126. Dâniş (1805-1830).....	302
127. Sûzî Ahmed (-1830).....	305
128. Müştak (-1831).....	306
129. Eşref (Bursalı Mehmet) (-1832).....	307
130. Hızırâğazâde Sa'îd (-1836).....	307

131. Aynî (-1837)	308
132. Hasan Hilmî (-1848)	309
133. Kuddûsî (-1849)	310

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatında yer alan nazım türlerinden na't, mevlid, miracnâme, mersiye ve hiciv türünde müstakil çalışmalar yapılmıştır. Ancak münâcât konusunda bugüne kadar antoloji şeklinde bir iki çalışma dışında tatmin edici ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Hatta çeşitli ansiklopedilerdeki “münâcât” tanımlarında verilen bilgiler de hatalı ve birbirleriyle çelişmeler arz eder mahiyettedir.

Halbuki Türk edebiyatının önemli bir türünü teşkil eden münâcât, hem edebiyat hem de kültür tarihimiz açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Yukarda arz etmeye çalıştığımız hususlar, münâcât konusunda böyle bir çalışma yapmamıza sebep olmuştur.

Konuyu ele alırken ilk iş olarak, klasik edebiyatımızda yazılan münâcâtları tespit etmeye çalıştık. Bu çalışmayı yaparken sadece Arap kökenli Türk alfabesiyle veya bugün kullanmakta olduğumuz Latin kökenli Türk alfabesiyle basılmış eserlere ya da çeşitli üniversitelerde yüksek lisans ve doktora çalışması olarak yapılmış, ancak yayımlanmamış çalışmalara bakmakla yetinmedik. Bunların yanı sıra kütüphanelerdeki elyazması eserleri ve mikrofilmleri de taradık. Bu yüzden çalışmamız boyunca daha çok kütüphanelerde araştırmalar yaptık.

Konunun genişliği, incelemeye tabi tuttuğumuz ve yaklaşık yedi yüz yıl süren klasik Türk edebiyatında ortaya konan eserlerin çokluğu gibi nedenlerle her ne kadar klasik Türk edebiyatında yazılmış tüm münâcât örnekleri çalışmamızda yer almadı ise de tespit ettiğimiz örnekler bizi sağlam sonuçlara götürebilecek değerlendirmeler yapmamızı sağladı. Çalışmamıza dahil edilen münâcât örneklerinin sayısının çokluğu göz önüne alınacak olursa tespit edilecek yeni örneklerin de vardığımız sonuçları pek değiştirmeyeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Çalışmamızın sonuçları Giriş kısmından sonra “Klasik Türk Şiirinde Münâcât”, ve “Klasik Türk Şiirindeki Münâcât Örnekleri” başlıklarıyla iki bölüm halinde sunulmuştur. Sonuç ve Kaynakça kısmı ise, “Klasik Türk Şiirinde Münâcât” bölümünden hemen sonra yer almıştır.

Edebiyatımızda münâcât bir kaç çalışmaya konu olabilecek kadar bol yazılmıştır. Böylesine geniş bir konuyu klasik Türk edebiyatının gelişim çizgisi içerisinde herhangi bir sınırlamaya tabi tutmadan ele almanın mümkün olmadığı, konunun uzmanlarınca bilinmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bu yüzden biz de çalışmamızı 1850 tarihi ile sınırlı tuttuk. Ayrıca kimi halk ve tekke şâirleri tarafından arûzun *müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün* ya da *mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün* vezinleriyle yazılıp, çeşitli kitaplarda genellikle İlâhî başlığında dörtlükler halinde verilen münâcâtlardan beyitler halinde gösterilmesinde sakınca görmediklerimizi bu şekilde verdik. Beyitler halinde verildiğinde matla' beytindeki mısraların kafiyelerinin birbiriyle ve/veya takip eden beyitlerin ikinci mısralarındaki kafiyelerin matla' beytiyle uyummadığı durumlarda da münâcâtları oldukları gibi, dörtlükler halinde verdik.

Böyle bir konu üzerinde çalışmaya karar verdikten sonra Ankara ve İstanbul başta olmak üzere diğer bazı illerimizdeki kütüphanelerde ve çeşitli üniversitelerdeki hocaların şahsî kitaplıklarında bulunan divan, mesnevî, mecmua gibi eserlerden başlamak üzere çok sayıda divan, mesnevî, mecmua, cönk, tezkire vb. eseri, malzemenin derlenmesi açısından inceledik ve çalışmamızı bu malzemenin ışığı altında hazırladık.

Söz konusu bu eserlerde yer alan ve 1850'den önce vefât etmiş şâirlere ait münâcâtları çalışmamızda değerlendirdik ve bunların her birinden bir münâcât örneğini kronolojik olarak sunduk.

Münâcât metinlerini Arap kökenli Türk alfasinden kullanmakta olduğumuz Latin kökenli Türk alfabesine çevirirken de yazıldıkları dönemin dil özelliklerini korumaya özen gösterdik. Metinlerde geçen âyet, hadîs ve Arapça-Farsça kısımların Türkçe tercümesini dipnotlarda verdik.

Çalışmamızda verilen ilk münâcâtlar, türün Anadolu'daki hatta eski Türk edebiyatındaki ilk örneklerdir. Tanzimat edebiyatıyla Klâsik Türk Edebiyatı döneminin kapandığı farz edildiğinden, biz de çalışmamızı bu tarihle sınırlı tuttuk. Bu tarihten sonraki münâcâtları, konunun fazla dağılmaması için çalışmamıza dahil etmedik.

Türk edebiyâtında daha çok mersiye türünde izlenebilen XIX. yüzyılda değişen zihniyet, münâcâtlara da yansımıştır; başta Cenâb Şahabeddin, Şinasi, Abdülhak Hamit Tarhan olmak üzere bu dönem şâirlerinin bir kısmı tarafından yeni bir münâcât formu teşekkül etmiştir.

Son olarak böyle velûd ve zevkli bir konuda beni çalışmaya sevk edip, konuyla ilgili dokümanlardan haberdar eden, sağladığı geniş tetkik ve araştırma imkânlarıyla çalışmamın tamamlanmasını sağlayan, talebesi olarak bilgi ve tecrübelerinden yararlanma şerefine nail olduğum hocam sayın Prof. Dr. Mustafa İSEN'e, çalışmamın her safhasında yakın ilgi ve yardımlarını gördüğüm hocam sayın Prof. Dr. Cemâl KURNAZ'a, büyük bir sabırla çalışmamı baştan sona kadar okuyup düzeltmelerde bulunan saygıdeğer meslektaşım Yard. Doç. Dr. Bünyamin ÇAĞLAYAN'a, burada birer birer adlarını anamadığım değerli hocalarıma, rahat çalışma ortamını sağlayan âile bireylerime ve mesai arkadaşlarıma şükranlarımı sunmayı elzem ve zevkli bir görev bilirim.

Yard.Doç.Dr. Abdulhakim KOÇİN